

Lociranje bralca ali kaj naj storimo z možem s klobukom? Metodološki pogledi in zapisi v podatkovni zbirki *United Kingdom Reading Experience Database, 1450-1945 (UK RED)*

Shafquat Towheed

Filozofska fakulteta Open University, Milton Keynes, Združeno kraljestvo
s.s.towheed@open.ac.uk

Namen razprave je s slikami bralcev in besedilnimi viri razložiti metodološko podlago podatkovne zbirke Reading Experience Database in prikazati, kako ta projekt združuje kvantitativne in kvalitativne podatke pri lociranju in obnavljanju izkušenj bralcev skozi zgodovino

Ključne besede: zgodovina branja / bralna kultura / Velika Britanija / 19. stol. / 20. stol. / likovne upodobitve / Browning, Elizabeth Barrett / Lee, Vernon / Gladstone, W. E. / empirične raziskave

UDK 028:821.111.09

To razpravo bom začel z obravnavo treh med seboj povezanih slik. Takšne slike dobro poznajo mnogi strokovnjaki za britansko, ameriško ali francosko literaturo in kulturo 19. stoletja; veljajo za nekakšne kulturne artefakte tega obdobja. A moje zanimanje zanje je bolj specifično. Kot zgodovinar branja posredno poznam materialne razmere različnih zgodovinskih obdobj in upodabljanje branja v njih. Tu so tri upodobitve tega vsenavzočega in povsem vsakdanjega pojava iz urbanih središč Evrope in Severne Amerike poznega 19. stoletja: branje na omnibusu.

Slika 1: Maurice Delondre (n. d.), Na omnibusu (ok. 1880), olje na platnu.

Slika 2: George William Joy (1844–1925), Omnibus Bayswater (1895), olje na platnu.

Slika 3: Nedeljsko jutro na omnibusu proti Peti aveniji, ameriška šola (19. stoletje), barvna litografija.

Prvo sliko je naslikal francoski slikar Maurice Delondre okrog leta 1880. Parižan, morda pol bankir pol gizdalin, s cilindrom na glavi in oblečen v plašč, je naslikan z razgrnjenim časnikom v rokah. Ga bere zatopljeno ali pa, kot nakazuje njegov pogled, ki bega po kupeju, ga le sem pa tja bežno ošvrkne in uporablja kot pripomoček za spogledovanje? Je poglobljen in zbran bralec časnika ali pa odsoten? Bere časnik zato, da bi dobil strokovne informacije, ali zgolj iz kratkočasja? Druga slika je iz Velike Britanije: Londončan, spet s cilindrom, je tokrat zatopljen bralec, ki se zbrano posveča svojemu časniku. Sliko *Omnibus Bayswater* je leta 1895 naslikal George William Joy. Tretja slika je ameriška litografija in je očiten posnetek: Newyorčan nekega nedeljskega jutra bere časnik na omnibusu proti Peti aveniji – morda pred sveto mašo? Slika je delo neznanega litografa, datum nastanka ni znan, očitna pa je imitacija Joyjeve slike iz leta 1895.

Na teh treh slikah je presenetljivo lahko locirati bralca: v vsaki upodobitvi je to spoštovanja vreden belec srednjih let s cilindrom in razgrnjenim časnikom. Toda lociranje bralca v resničnosti, bodisi v sodobnem raziskovanju ali na arhivih temelječem zgodovinskem raziskovanju, je precej težje. Bralci so mobilni, težko opredeljivi in zelo številčni; večina bralcev redko, če sploh kdaj, beleži svoje odzive na branje. Včasih berejo, ne da bi izrazili mnenje o tem, kar so prebrali; včasih berejo v skupinah, včasih naglas, drugič jim bere kdo drug. Tiskovine, ki so jih pravkar prebrali (knjige,

časnike, revije, pamflete, priložnostna gradiva), včasih obdržijo, drugič pač ne, lahko si jih neformalno podajajo naprej, tako da je nemogoče obnoviti verigo ali zaporedje bralcev in njihovih odzivov. Pomislimo recimo na najnadležnejši preddigitalni pojav, verižno pismo – proces ponavljanja in cirkulacije, ki ga v teku ohranja zgolj branje. Velika večina bralcev v resnici ni na voljo za takšno raziskovanje in obnavljanje in tega od njih niti ne moremo pričakovati. Bralci ne berejo zato, da bi bili predmet raziskovalnih projektov; resnični bralci, sedanji ali pretekli, niso kot mož s cilindrom v omnibusu na treh upodobitvah, ki smo jih obravnavali: ni jih mogoče zlahka locirati na sedežu v omnibusu, ohranjene za naslednje generacije med samim bralnim dejanjem. Četudi bi lahko naše bralce odkrili med branjem kakor moža s cilindrom, še vedno ne bi mogli zagotovo trditi, kaj berejo in kako se na prebrano odzivajo.

Morda sem naslikal precej črnogledo sliko o lociranju in interpretiranju bralcev skozi zgodovino, a resnica je precej prozaična in manj strah vzbujajoča. Medtem ko večina bralcev pusti le malo sledi o svojih bralnih navadah in ne pušča nobenih zapisov o svojih odzivih, majhna, a pomembna skupina bralcev načrtno ali naključno beleži svoje bralne izkušnje. Takšna pričevanja o branju so pogosto zapisana v osebnem dopisovanju, ki včasih izide v zbirki pisem. Raziskovalni projekti, kakršen je *UK Reading Experience Database* (Britanska podatkovna baza bralnih izkušenj) (<http://www.open.ac.uk/Arts/RED/>), s pomočjo takšnih objavljenih ali neobjavljenih virov sistematično zbirajo sledi, ki jih puščajo bralci skozi zgodovino.¹ Navajam odličen primer takšne bralke – otroškega genija, ki se je pozneje razvil v eno najplodnejših pesnic viktorijanske Anglije. V tem primeru ta bralka v pismu stricu zapiše izkušnje ob branju zelo različne literature:

Prebrala sem Douglasove »Moderne Grke«. Kako zabavna knjiga ... Biglandovega »Značaja narodov« še nisem končala. Zares odlično delo ... »Pisma« Madame de Sevigne mi niso všeč; francoščina je sicer čudovita [...], a občutja so neizvirna in rapsodija stila je tako izumetničena, tako zoprna, tako povsem FRANCOSKA, da vsakokrat odprem knjigo bolj z muko kakor z veseljem – zadnji spev »Grofiča Harolda« (zagotovo najboljši od vseh) me je tako navdušil, da tega ne morem izraziti. Opis slapa je najbolj prefinjena poezija, kar sem jih kdaj brala [...]. Vsa energija, vsa sublimnost modernih verzov je zgoščena v teh vrsticah. (Elizabeth Barrett Samuelu Moulton-Barrettu, november 1818: *UK RED*, ID: 15975)

Bralka je v tem primeru deklica, ki je postala slavna angleška pesnica 19. stoletja Elizabeth Barrett Browning (1806–1861). Njeno pismo stricu dokazuje zgodnjo zrelost njenega uma (v času branja in pisanja je bila stara 12 let) in kaže, v kolikšni meri lahko zapis mnenja o pravkar prebranih knjigah pomaga oblikovati občutek identitete in lastne vrednosti.

Prebrala je ne le primerjalno analizo Grčije z naslovom *An Essay on Certain Points of Resemblance between the Ancient and Modern Greeks* (Esej o nekaterih podobnostih med antičnimi in modernimi Grki), ki jo je spisal Frederick Sylvester North Douglas (gl. Douglas), temveč je začela brati tudi polemično zgodovino Johna Biglanda z naslovom *An Historical Display of the Effects of Physical and Moral Causes on the Character and Circumstances of Nations* (Zgodovinski prikaz fizičnih in moralnih vzrokov za značaje in razmere narodov) (gl. Bigland). Ne ena ne druga knjiga nista bili napisani za otroke; bili sta moderni izdaji, dragi za takratni čas. Elizabeth Barrett se zdijo pisma Madame de Sévigné (gl. Sévigné), sicer uveljavljen model leposlovja, osladno konvencionalna, Byronove verze – zadnji spev ravno tedaj izdanega in visoko čislane *Romanja grofiča Harolda* – pa občuduje kot izvirne in čarobne. Barrettova razlikuje med francosko izumetničenostjo in britansko izvirnostjo ter med razsvetljenkim stilom in romantično sublimnostjo. Te literarne sodbe napiše članu širše družine (svojemu stricu Samuelu Moulton-Barrettu), kar daje slutiti, da je kot ambiciozna pisateljica in dovršena bralka že čutila željo po potrditvi.

Medtem ko se njeno otroško branje blešči od zgodnje nadarjenosti, so številni dostopni zapisi bralnih pričevanj precej bolj prozaični; Elizabeth Barret navsezadnje ni bila običajna bralka. Povsem drugače in več kot stoletje kasneje je nastal zapis bralnih izkušenj petindvajsetletne Britanke Pamele Slater. V sklopu sociološkega projekta raziskovalne organizacije Mass Observation je odgovarjala na vprašalnik o branju, ki je bil maja 1940 poslan široki in raznoliki skupini običajnih bralcev. Naštela je časnike in revije, ki jih je brala (*The New Statesman* in *The Picture Post*), in priznala: »Večino svojih mnenj si ustvarim na podlagi novic iz *New Statesmana*, nobenega pa iz dnevnega časopisja ... uvodniki tako pogosto izražajo moja občutja, da mnenja urednikov izredno cenim!« (*Mass Observation Online*, odgovori na vprašalnike 1939–1942, anketiranec 1009). Njeno presojanje bralnega gradiva je precej manj samozavestno in izpopolnjeno kakor sodbe Elizabeth Barrett; bere zato, da bi si izoblikovala in okrepila mnenje s pomočjo uvodnika v svoji najljubši reviji. Pričevanje o branju je tudi zapisano v drugačnem kontekstu – tokrat ne v družinskem dopisovanju, ampak v arhivih raziskovalnega projekta –, spodbudi pa ga vodeni vprašalnik, ki je del vladnega procesa zbiranja informacij med vojno. Dejstvo, da gre za odziv na formalno prošnjo, prav lahko vpliva na bolj uklonljiv ton zapisane pričevanja.

Medtem ko je bil zapis Pamele Slater odziv na vodeni vprašalnik, je kmetijski delavec Ronald Frank sprejel vlogo enega piscev dnevnika za projekt raziskovalne organizacije Mass Observation. V zapisih svojih dnevnih dejavnosti (tudi branja) februarja leta 1940 (*Mass Observation Online*, januar

1940–marec 1941, pisec dnevnika 5071) Frank kot svoje trenutno branje navede novo literarno revijo *Horizon*, biografsko študijo E. M. Forsterja o Goldsworthyju Lowesu Dickinsonu (gl. Forster) in avtobiografijo Beatrice Webb *My Apprenticeship* (Moje vajeništvo) (gl. Webb). Frankovo branje je očitno politično; vse tri publikacije so bile na splošno socialistične in povezane z vzponom britanskih laburistov. V nasprotju z družinskim pismom Elizabeth Barret ali naprošenim in strukturiranim odzivom Pamele Slater na vprašalnik ima Frankov zapis obliko enega najbogatejših in najbolj neposrednih virov za obnavljanje dokazov o branju: dnevnika.

Medtem ko je v dnevnikih branje vključeno v poročilo (ali razmišljanje) o drugih področjih vsakdanjega življenja, se bralni dnevniki za zapisovanje odlomkov in citatov iz knjig in zapisniki bralnih krožkov osredotočajo le na branje. Angleško-beneška pisateljica, kritičarka in umetnostna zgodovinarica Vernon Lee (1865–1935) je hranila presenetljivo podrobne bralne dnevnike, v katerih je beležila svoja branja v letih 1887–1900; ohranjenih je 12 zvezkov, skupaj okoli 1300 strani, in vsakemu je na začetku priložen seznam naslovov knjig, ki jih je prebrala v tistem obdobju.² Vernon Lee je bila pomembna intelektualka, ki je brala različne knjige z mnogih področij in v štirih evropskih jezikih (angleščini, francoščini, nemščini in italijanščini). Hranila je tudi izjemno podrobne zapise o svojem branju. Njeni zvezki popisujejo podrobno in premišljeno ukvarjanje z določenim tekstom, ne beležijo pa neposrednega prvega vtisa branja – zapisi o vtisih pri prvih sočlenjih s tekstom so pogosto zapisani v tekstih samih, v obliki pripisov ali obrobni opomb. Vernon Lee je bila ne le skrbna hranilka bralnih dnevnikov, pač pa je vselej tudi označevala svoje knjige s številnimi obrobni opombami.³ Značilen primer je njen izvod knjige *A Theory of Knowledge* (Teorija znanja) Charlesa Augustusa Stronga (gl. Strong), ki jo je prebrala v treh obdobjih med julijem 1928 in januarjem 1932; obsežne obrobne opombe v tem zvezku so več kot le pomoč spominu, ki osvetljujejo njene prvotne odzive na glavne Strongove ideje, saj oblikujejo tudi prihodnje branje teksta. Obrobne opombe in bralni dnevniki lahko orišejo bralčeve razvijajoče se odzive na tekst vse od prvega vtisa do sklepnega pogleda in presoje. Branje in odziv nista enkratna dogodka, temveč plod izpeljanega negotovega procesa.

Kot kažejo ti primeri, so viri zapisov o odzivih bralcev lahko zelo različna gradiva: osebno dopisovanje, spomini, dnevniki, bralni dnevniki in knjige s časopisnimi izrezki, posamezne in zbrane obrobne opomba v bralčevih lastnih ali sposojenih knjigah, knjige komentarjev v knjižnicah, znanstvenih društvih in javnih zavodih, pisma uredništvom časnikov in revij, zapisniki bralnih krožkov in društev, poročila o nakupu knjig učiteljskih zborov, zapiski cenzurnih komisij, odgovori na vprašalnike in ankete,

pisma oboževalcev avtorjem in še kaj. Obstajajo tudi drugi viri obnavljanja vtisov bralcev, in sicer celo tedaj, ko ti ne zapustijo svojih zapisov – v prepisih sodnih obravnav, v uradnih registrih zaporniških uprav, v zapisnikih misijonarskih društev, v regimentnih zapisih vojaških enot in v zapisnikih nadzornih dejavnosti državnih obveščevalnih služb pogosto najdemo naključne in dragocene podrobnosti o branju in odzivih nanj. Arhivi Rdečega križa in taborišč za vojaške zapornike hranijo veliko zapisov o branju, prav tako ladijski dnevnik kapitanov in zapisi medicinskih in psihiatričnih zavodov. V takšnih zapisih najdemo veliko informacij o branju v preteklosti.

V 21. stoletju je zapisov o branju, ki nastanejo neprostoovoljno, še precej več, a jih preredko uporabimo v humanističnih raziskavah. Televizijski posnetki zaprtega kroga nenehno in sistematično dokumentirajo branja v javnih prostorih, avtomatično zbrani podatki GPS in drugi uporabniški podatki pa prek mobilnih digitalnih omrežij beležijo nalaganje in uporabo elektronskih knjig in drugih tekstov. Zbrani omrežni podatki Amazonevega Kindla ali Sonyjevih e-bralnikov bi dali podrobno sliko o trenutnih bralnih navadah. Množična digitalizacija knjig, izdanih pred 20. stoletjem, ki jo opravljata Google prek projekta Google books in Archive.org, nas opozarja na nakopičen tovor obrobni opomb bralcev v izposojenih knjigah. Najočitnejši primer pa je v zadnjem času izredna rast digitalnih družabnih omrežij (Facebook, Twitter, blogosfera ipd.), ki raziskovalcem ponujajo bogate in vse številčnejše podatke o ukvarjanju bralcev s teksti.

V resnici je v zgodovini nastajalo ogromno podatkov o branju in odzivih nanj, a ti podatki so razdrobljeni in jih je včasih težko obnoviti. Pri spoprijemanju z razdrobljenimi zapisi posameznih bralcev in bralnih skupin skozi stoletja so zgodovinarji branja pogosto pozorni bodisi na obširne študije, ki temeljijo na tekstu ali obdobju, bodisi na usmerjene študije, osredotočene na posameznega bralca in odvisne od njega. Na obdobjih temelječe študije, med katerimi so *Provincial Readers in Eighteenth-Century England* (Provincialni bralci v Angliji v 18. stoletju) Jana Fergusa (gl. Fergus), študija viktorijanskih bralk z naslovom *The Woman Reader, 1837–1914* (Bralka v letih 1837–1914) Kate Flint (gl. Flint), študija Ronalda J. Zborayja in Mary Saracino Zboray o prebivalcih Nove Anglije pred osamosvojitvijo in po njej z naslovom *Everyday Ideas* (Vsakdanje ideje) (gl. Zboray in Saracino Zboray) in politična ekonomija branja *The Reading Nation in the Romantic Period* (Bralni narod v obdobju romantike) spod peresa Williama St Claira (gl. St Clair) vsebujejo veliko podatkov o določenem zgodovinskem obdobju in geografskem okolju, saj črpajo iz obsežne zbirke virov. In obratno, na bralca osredotočene študije so usmerjene na pojasnjevanje imaginativnega sveta posameznega bralca, pri

tem pa omogočajo podroben pogled v kulturno zgodovino obdobja, navadno skozi izčrpno študijo posameznega arhiva. Takšni primeri so *Sir in črvi* Carla Ginzurga (gl. Ginzburg), *Samuel Johnson and the Life of Reading* (Samuel Johnson in življenje branja) Roberta DeMarie (gl. DeMaria), *Hitler's Private Library* (Hitlerjeva zasebna knjižnica) Timothyja Rybacka (gl. Ryback), *The Road to Monticello: The Life and Mind of Thomas Jefferson* (Pot v Monticello: življenje in um Thomasa Jeffersona) Kevina Hayesa (gl. Hayes) in *Reading Gladstone* (Brati Gladstona) Ruth Clayton Windscheffel (gl. Windscheffel). Tradicija raziskovanja zgodovine branja ima dva nasprotujoča si pristopa: makro- in mikroanalitičnega. Nemožnost, da bi posameznik prebral vsaj majhen del kumulativne produkcije knjig, nas posredno sili k ukvarjanju s širšo problematiko zbiranja kvantitativnih statističnih zapisov branja, tj. k metodologiji, s katero lahko preučujemo splošne trende v bralnih praksah in osmislimo osupljiv obseg obstoječih naslovov in njihovih morebitnih bralcev. Medtem ko nam ukvarjanje z individualnim bralcem pove bore malo o splošnih trendih in vzorcih recepcije določenega teksta, lahko zbiranje različnih merljivih podatkov – na primer o nakladah, knjižnih cirkulacijah, pismenosti, cenah knjig, povprečnih dohodkih, distribucijskih mrežah in oglaševanju – natančno obnovi okolje, v katerem so brali v določenem obdobju in prostoru.

Morda je najboljši način za spopadanje s preobilico podatkov in virov v zgodovini branja oblikovanje raziskovalne inkluzivne, a jasno definirane podatkovne zbirke, ki bi omogočala hitro iskanje podatkov in enakovredno tehtanje posameznih informacij, hkrati pa tudi kvalitativno in evalvacijsko analizo. Projekt *United Kingdom Reading Experience Database (UK RED)*, ki načrtno upošteva različne metodologije, je bil ustanovljen leta 1996, leta 2007 pa je začel delovati kot spletni digitalni vir. Pri zbiranju potrebnih podatkov je enakovredno upošteval tako makro- kakor mikroanalitični pristop. *UK RED*, ki ima center na Open University, zbira zapise o branju britanskih bralcev doma in v tujini pa tudi tujcev v Veliki Britaniji med letoma 1450 in 1945, obenem pa natančno določa vrsto in natančnost zabeleženih podatkov (deli jih na okrog 150 področij) in skrbi za to, da je pri iskanju zapisov o branju upoštevano in pregledano veliko različnih virov. V projektu *UK RED* je »bralna izkušnja« opredeljena kot »zabeleženo ukvarjanje s pisanim ali natisnjenim tekstom, ki presega posedovanje teksta« (<http://www.open.ac.uk/Arts/RED/experience.htm> [ogled 23. marca 2011]). *UK RED* ima danes več kot 30.000 vnosov, in sicer predvsem iz obdobja med letoma 1800 in 1900, ko se je v Britaniji uveljavila množična pismenost. Podrobna in združljiva merila iskanja uporabnikom omogočajo, da na celovito in iznajdljivo pregledajo zbrane podatke in jih filtrirajo glede na spol, starost, kraj, socialno skupino, žanr itn. *UK RED* je

prostodostopen vir, namenjen družbenemu konstruiranju vednosti; vsakdo lahko dostopa do podatkov ali prispeva k raziskovalnemu projektu. Z zadostnimi podatki bo *UK RED* sčasoma lahko začel mapirati splošne trende britanskih bralnih navad skozi stoletja.

Medtem ko bomo s projektom *UK RED* dobili dragocene podatke o britanskih bralnih navadah v različnih obdobjih, knjige in njihovi bralci postajajo vse bolj razširjeni po prostoru. Da bi si *UK RED* olajšal preučevanje nekaterih perečih vprašanj o branju po svetu in internacionaliziral svoja prizadevanja za obnavljanje zapisov bralcev, sodeluje z raziskovalnimi partnerji iz štirih različnih držav. Partnerski projekti že potekajo v Avstraliji, Kanadi, na Nizozemskem in v Novi Zelandiji, njihov namen pa je obogatiti skupen trud, zagotavljati povezljivost podatkovnih zbirk in raziskovati prihodnje usmeritve in možnosti nadaljnjih raziskovalnih sodelovanj na področju zgodovine branja. *UK RED* bo s štirimi partnerskimi podatkovnimi zbirkami povezan z novo spletno infrastrukturo *The Reading Experience Database (RED)*, ki bo služila kot integriran iskalni vmesnik (<http://www.open.ac.uk/Arts/reading/>). Nove partnerske zbirke bralnih izkušenj bodo zbirale drugačne podatke kakor *UK RED*, izkoriščale vsaka svoje prednosti virov, zadovoljevale potrebe vsake posamezne družbe in uveljavljale najboljše prakse digitalne humanistike.

Avstralski projekt bo obravnaval precej krajše obdobje, zato bo v podatkovno zbirko vključil tudi vizualne (fotografske) zapise branja in ustne zgodovinske vire (avdio gradivo) o spominih na branje, ki so nastali do leta 2000. Projekt *Australian Reading Experience Database (AusRED)* gosti Griffith University v Brisbanu v okviru vodilnega avstralskega digitalnega vira za raziskovanje na področju humanistike AustLit (<http://www.austlit.edu.au/>). *AusRED* je že zbral obsežno podatkovno zbirko, ki bo kmalu javno dostopna. Pri vključevanju avdio-vizualnega gradiva in ustne zgodovine se projektna skupina *AusRED* očitno naslanja na pionirsko delo Martyna Lyonsa in Lucy Taksa, tj. na njuno prelomno študijo o avstralskem popularno-kulturnem spominu z naslovom *Australian Readers Remember* (Avstralski bralci se spominjajo) (gl. Lyons in Taksa). Kanadski projekt, *Canadian Reading Experience Database / Banque de données sur le pratique de lecture (CanRED-LEC)*, domuje na Dalhousie University v Halifaxu na Novem Škotskem in bo nekakšno dvojezično stičišče za francosko in angleško govoreče uporabnike. *CanRED-LEC* se bo osredotočil na zgodovino branja priseljencev. Z geografskimi informacijskimi sistemi bo grafično prikazal širjenje bralcev po širokih prostranstvih Kanade, hkrati pa bo na spletnih straneh družabnih omrežij iskal zapise o branju v Kanadi. Nizozemski projekt, *Netherlands Reading Experience Database (NL-RED)*, bo potekal na Univerzi v Utrechtu v sodelovanju z inštitutom Huygens

Instituut KNAW v Haagu (<http://www.red-nl.huygens.knaw.nl>). *NL-RED* bo zajemal najdaljše obdobje (okvirno zamejeno z letoma 1000 in 2000) in se bo naslonil na obilico informacij, ki so že dostopne v rokopisih in zgodnjih natisih iz Nizozemske, vključil pa bo tudi leposlovne primerke branja. Novozelandski projekt, *New Zealand Reading Experience Database* (*NZ-RED*), katerega sedež je na Victoria University v Wellingtonu (<http://www.victoria.ac.nz/wtapress/NZ-RED/>) bo zastavljen bikulturalno in bo združeval anglofonske in maorske koncepte branja in odzivanja nanj, hkrati pa bo zgodovinsko bolj specifičen, saj se bo prva faza zbiranja podatkov osredotočila le na obdobje prve svetovne vojne. *NZ-RED* bo še posebej inovativen pri pridobivanju in vpisovanju podatkov, saj bo aktiviral množično zunanje izvajanje (crowdsourcing). Ščasoma bo omogočeno zaporedno iskanje po podatkih vseh petih projektov prek enotnega portala in s tem preverjanje pravilnosti hipotez o branju v veliko širšem kontekstu. Takšen tesno povezan, večdisciplinaren in nadnacionalen pristop bo spodbujal nova raziskovalna vprašanja in odkrival nove kontekste.

Če kvantitativna analiza zahteva, da se v podatkovnih zbirkah, preden lahko te ustvarijo pomenljive podatke o trendih, nabere kritična masa podatkov, potem je jasno, kaj to pomeni za omenjene projekte: preden se lahko lotimo velikih vprašanj o zgodovini branja skozi stoletja, moramo večkratno razširiti obseg shranjenih podatkov. Toda koliko podatkov je zares dovolj za vzorčen prerez dolgega zgodovinskega obdobja? Kako dolgo moramo čakati, da bomo lahko poskusili odgovoriti (četudi še tako spekulativno) na osrednja vprašanja zgodovine branja, denimo ali se je *Leserevolution* res zgodila v poznem 18. stoletju? In ali je reprezentativnost, kakor mož s cilindrom v omnibusu, res zgolj priročna fikcija? Podrobna kvalitativna analiza zapisov poglobljenega branja, ki jih najdemo v dnevnikih, obrobni opombah, rokopisnih gradivih in dopisovanju, nam pogosto ponudi najbolj zgoščene podatke o zgodovini branja, pa naj bo bralec še tako neobičajen. Kljub številnim vzornim, izjemnim, nenavadnim ali genialno samozadostnim bralcem si zgodovinarji branja še naprej pomagajo s tistimi redkimi posamezniki, ki so svoje branje podrobno zabeležili. Morda je edini zadovoljiv odgovor, ki se nam ponuja iz vseh podatkovnih zbirk bralnih izkušenj, v tem, da storimo oboje: se zakopljemo globoko v arhive in hkrati prečesemo veliko število različnih vrst gradiv in informacijskih virov skozi stoletja.

Naj končam še z dvema slikama, za kateri se mi zdi, da ilustrirata oba problema obnavljanja zapisov in interpretiranja branja, o katerih sem pisal v tej razpravi: prvič, arbitrarno naravo tega, *kako*, *zakaj* in *kje* se beležijo zapisi o branju, in, drugič, problematiko reprezentativnosti obnavljanja takih zapisov. Podnaslov moje razprave je »Kaj storiti z možem s klobukom?«, a

odgovor na to vprašanje se včasih glasi »Ne prav dosti«, saj je mož s klobukom emblematičen prikaz bralca, ki morda sploh ne predstavlja različnosti dejanskih bralcev v katerem koli zgodovinskem obdobju. Prva od zadnjih dveh slik je morda najslavnejša vizualna upodobitev branja v omnibusu iz 19. stoletja, *Londonsko življenje v omnibusu* (1859).

Slika 4: William Eglej (1826–1916), *Londonsko življenje v omnibusu* (1859), olje na platnu.

Slika 5: Alfred Morgan (fl. 1862–1904), *Vožnja z omnibusom do Piccadilly Circusa: g. Gladstone potuje z običajnimi potniki* (1885).

Perspektiva Egleyjeve slike namenoma poudarja prenaseljeno velemestno okolje z ljudmi, blagom in različnimi potniki, natrpanimi v zelo majhnem prostoru. V prostor kukajo še drugi obrazi in iščejo proste sedeže. Na sliki sta vsaj dva bralca: prva je mlada ženska, zadnja sedeča oseba na desni strani omnibusa, ki je namenoma zatopljena v branje svoje knjige (ki je najbrž knjiga s trdimi platnicami, morda iz knjižnice) in se tako verjetno ogiba nepotrebnemu očesnemu stiku z moškimi sopotniki. Drugi verjetni bralec je rdečelasi moški, ki gleda v omnibus, njegov pogled pa je videti usmerjen v knjigo mlade ženske. V omnibusu so še drugi potencialni bralci, saj je notranjost polepljena z oglasi pa tudi s teksti, ki jih potniki ne morejo prezreti; pogled ženske z rdečim šalom je usmerjen na tekst na reklamni deski nasproti. Na Egleyjevi sliki možje s klobuki (takšni so štirje) v omnibusu ne berejo, vsaj dve ženski pač; razlogi za to, da so se ženske v javnih prevoznih sredstvih v 19. stoletju z branjem ogibale pogledom moških sopotnikov, so jasni, prav tako razlogi, zakaj takšne bežne bralne izkušnje večinoma niso zabeležene in jih tako ne moremo zlahka obnoviti s pomočjo arhivov (ljudje ne zapisujejo rutinsko, kaj so prebrali na oglašnih deskah ali v izposojenih knjigah).

Slika Alfreda Morgana iz leta 1885 ima naslov *Vožnja z omnibusom do Piccadilly Circusa: g. Gladstone potuje z običajnimi potniki*. Tudi na njej moški s klobukom (tokrat ne s cilindrom) drži časnik, britanski premier William Ewart Glaston, kot vedno oblečen v črno, pa med vožnjo namerno ne

bere, ampak odločno strmi v daljavo. Velika ironija je, da je bil Gladstone eden najbolj vnetih bralcev 19. stoletja. V svoji zasebni knjižnici je imel več kot 32.000 knjig, med katerimi so mnoge popisane z obrobniimi opombami, pogosto je prebral tri knjige v enem samem dnevu in v pismih je redno omenjal svoje branje. Gladstonovo branje je sistematično obnovil projekt Gladstone Catalogue (<http://www.st-deiniols.com/library-collection/glad-cat/>), z njim pa so se ukvarjali tudi različni strokovnjaki, na primer Ruth Windscheffel v študiji *Reading Gladstone*; mož s klobukom, ki stiska biološko razgradljiv časnik za enkratno uporabo, pa je povsem zginil iz zgodovinskih zapisov.

Prevedel Peter Lamovec

OPOMBE

¹ Več informacij o projektu *UK RED*, njegovi zgodovini, metodološki utemeljitvi in prihodnjih usmeritvah je na spletni strani »About UK RED« (<http://www.open.ac.uk/Arts/reading/UK/about.php>) in v članku Simona Eliota »The Reading Experience Database« (ogled obeh 23. marca 2011).

² Raziskovalni dnevniki Vernon Lee so shranjeni v posebnem arhivu Vernon Lee (Colby College Special Collections, Colby College, Waterville, Maine, ZDA). Zapisi iz tega vira se vpisujejo v *UK RED*.

³ Knjige Vernon Lee hranijo v posebnih zbirkah knjižnice Harold Acton na The British Institute of Florence. Od 425 obstoječih knjig jih ima 299 obrobne opombe, večina je jasno označenih. Zapisi iz tega vira se vpisujejo v *UK RED*.

LITERATURA

Bigland, John. *An Historical Display of the Effects of Physical and Moral Causes on the Character and Circumstances of Nations*. London: Longman & Co., 1816.

Bridgeman Education. Dostopno na: <http://www.bridgemaneducation.com/> (23. marec 2011).

DeMaria, Robert. *Samuel Johnson and the Life of Reading*. Baltimore: Johns Hopkins UP, 1997.

Douglas, Frederick Sylvester North. *An Essay on Certain Points of Resemblance between the Ancient and Modern Greeks*. London: 1813.

Eliot, Simon. »The Reading Experience Database, Or What Are We to Do About the History of Reading?«. Dostopno na: <http://www.open.ac.uk/Arts/RED/redback.htm> (23. marec 2011).

Fergus, Jan. *Provincial Readers in Eighteenth-Century England*. Oxford: Oxford UP, 2006.

Flint, Kate. *The Woman Reader, 1837–1914*. Oxford: Oxford UP, 1993.

Forster, E. M. *Goldsworthy Loves Dickinson*. London: Edward Arnold, 1934.

Ginzburg, Carlo. *Sir in črni*. Prev. Tomaž Jurca. Ljubljana: Studia humanitatis, 2010.

Hayes, Kevin J. *The Road to Monticello: The Life and Mind of Thomas Jefferson*. New York: Oxford UP, 2008.

The Horizon: A Magazine of To-Day for the Men and Women of To-Morrow. London: 1940.

- Lyons, Martyn, in Lucy Taksa. *Australian Readers Remember: An Oral History of Reading 1890–1930*. Melbourne: Oxford UP, 1992.
- Mass Observation Online*. Dostopno na: <http://www.amdigital.co.uk/Collections/Mass-Observation-Online.aspx> (23. marec 2011).
- The New Statesman and Nation*. London: Statesman and Nation Publishing Company, 1940.
- Picture Post*. London: Hulton Press, 1940.
- Ryback, Timothy W. *Hitler's Private Library: The Books that Shaped His Life*. London: Bodley Head, 2009.
- Sévigné, Marie de Rabutin-Chantal, Marquise de. *Lettres*. Paris: Pierre Gosse, 1757.
- St Clair, William. *The Reading Nation in the Romantic Period*. Cambridge: Cambridge UP, 2004.
- Strong, Charles Augustus. *A Theory of Knowledge*. London: Constable & Co., 1923.
- Webb, Beatrice. *My Apprenticeship*. London: Longmans, 1926.
- Windscheffel, Ruth Clayton. *Reading Gladstone*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.
- The UK Reading Experience Database*. Dostopno na: <http://www.open.ac.uk/Arts/Reading/UK/> (23. marec 2011).
- Zboray, Ronald J., in Mary Saracino Zboray. *Everyday Ideas: Socioliterary Experience among Antebellum New Englanders*. Knoxville: U of Tennessee P, 2006.